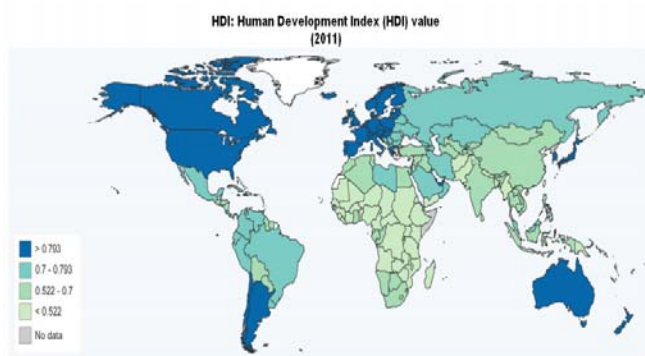

نگاهی به وضعیت ایران در گزارش توسعه انسانی (۱)

جایگاه ایران کجاست؟

• سعید راعی

روز چهارشنبه ۱۱ آبان ماه، دفتر برنامه توسعه سازمان ملل متحد (UNDP)، گزارش توسعه انسانی (Human Development Report) سال ۲۰۱۱ را در شهر کپنهاگ به صورت رسمی رونمایی کرد.

بر اساس این گزارش، ایران در بین ۱۸۷ کشور

رتبه‌بندی شده در این گزارش، از نظر شاخص توسعه انسانی (Human Development Index) رتبه ۸۸ را کسب کرده است.

این متن تلاش می‌کند با استناد به آمار مندرج در گزارش توسعه انسانی سال ۲۰۱۱ وضعیت ایران را از نظر شاخص‌های مختلف توصیف کند و تحلیلی از روند توسعه انسانی و شاخص‌های مرتبط با آن ارائه دهد. اما پیش از همه به توسعه انسانی و گزارش مربوط به آن، که هر سال توسط دفتر برنامه توسعه سازمان ملل متحد ارائه می‌شود، خواهیم پرداخت.

توسعه انسانی و سازمان ملل متحد:

برنامه توسعه ملل متحد، شبکه جهانی سازمان ملل برای توسعه است. این برنامه، کشورها را به دانش تجارب و منابع یکدیگر پیوند داده و از ایجاد تحول در آنها با هدف کمک به مردم برای سازندگی بهتر حمایت می‌کند. دفتر برنامه توسعه ملل متحد در ۱۶۶ کشور جهان فعالیت دارد و آنها را در تدوین و اجرای راهکارهای بومی برای مقابله با چالش‌های جهانی و ملی در زمینه توسعه یاری می‌دهد. این کشورها نیز برای دستیابی به توسعه و افزایش توانمندی‌های خود از امکانات برنامه توسعه ملل متحد و طیف گسترده نهادهای همکار آن استفاده می‌کنند.

این سازمان در سال ۱۹۶۵ (۱۳۴۴) با رأی مجمع عمومی سازمان ملل متحد تأسیس شد و دفتر مرکزی آن در نیویورک مستقر است. نماینده مقیم برنامه توسعه ملل متحد در هر کشور، مسئولیت هماهنگی کل نظام ملل متحد در آن کشور در امور توسعه را نیز داراست و برای استفاده مؤثرتر از منابع سازمان ملل متحد و کمک‌های بین‌المللی تلاش می‌کند.

گزارش جهانی توسعه انسانی، که هر سال به کوشش برنامه توسعه ملل متحد منتشر می‌شود، ضمن مقایسه کشورهای جهان از لحاظ پیشرفت در شاخص‌های توسعه انسانی، در بردارنده تحلیل‌های نو، پیشنهادات صریح و همچنین روش‌های پایش میزان پیشرفت توسعه انسانی در کشورها است.

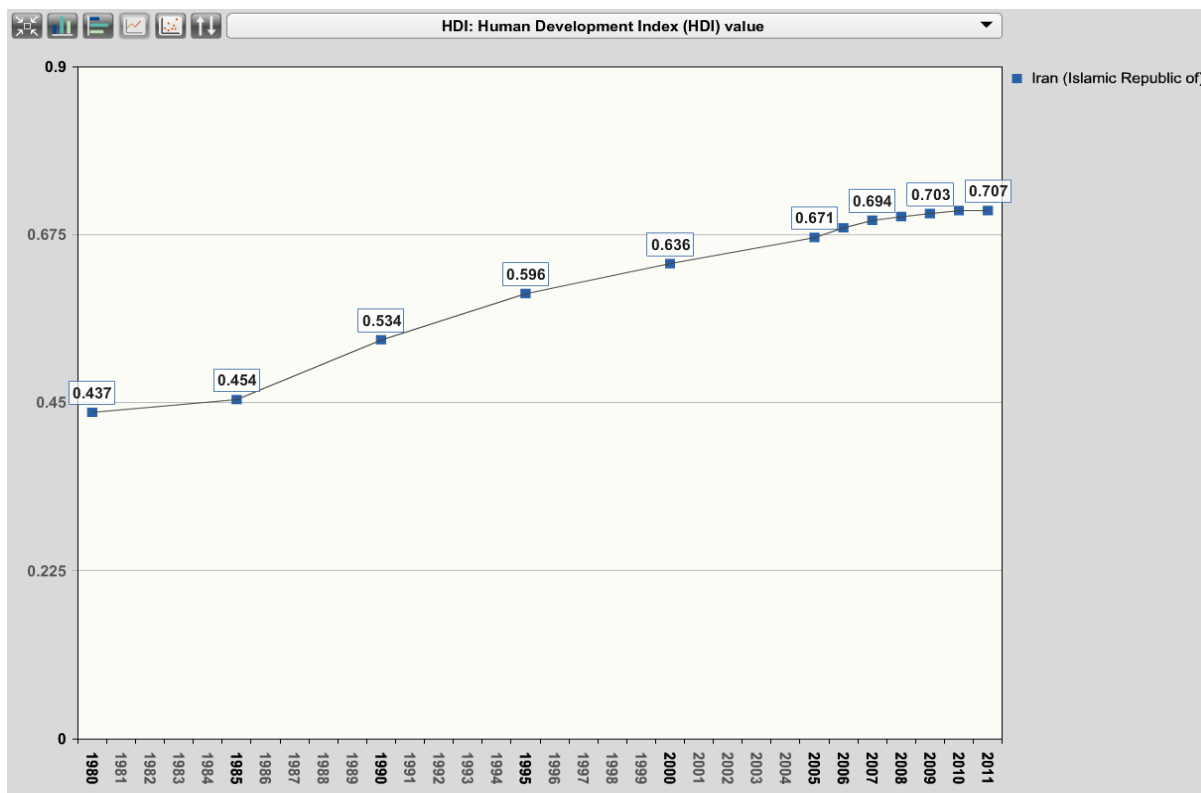
گزارش توسعه انسانی، و مفهوم توسعه انسانی را محبوب‌الحق، اقتصاد دادن برجسته پاکستانی، بنیان نهاده است و پس از او، جامعه شناسان و اقتصاددانان برجسته‌ای چون آمارتیا سن، متفکر هندی و برنده جایزه نوبل اقتصاد، در پیش برد و بسط آن نقش داشته‌اند.

این مفهوم به عنوان راهبردی جهانی از طرف دفتر برنامه توسعه سازمان ملل متحد مطرح شده است که بر مبنای آن، توسعه انسانی، هدف نهایی توسعه اقتصادی است و البته بهترین وسیله ممکن برای پیشبرد توسعه نیز است. هدف از توسعه انسانی ارتقاء سطح زندگی انسان است و بر اساس رویکرد توسعه انسانی، نمی‌توان صرفاً سرانه تولید ملی را شاخص اصلی سطح توسعه دانست چراکه هدف آن است که قابلیت‌ها و توانایی‌های افراد به گونه‌ای رشد یابد تا زندگی انسان خلاقانه و همراه با رضایت باشد. به همین دلیل است که شاخص‌های عملیاتی شده در گزارش‌های توسعه انسانی سالانه دفتر برنامه توسعه سازمان ملل، شامل سه حوزه سلامت، آموزش و درآمد است که در مجموع، شاخص ترکیبی توسعه انسانی را می‌سازد و عددی بین صفر و یک را در بر می‌گیرد. هر چه این عدد به صفر نزدیک‌تر باشد، نشان از توسعه کمتر کشورها و هر چه به یک نزدیک‌تر باشد، نشان از توسعه بیشتر آنها دارد.

گزارش توسعه انسانی سال ۲۰۱۱ و جایگاه ایران:

با استناد به گزارش توسعه انسانی سال جاری (گزارش توسعه انسانی ۲۰۱۱: پایداری و حقوق برابر؛ آینده‌ای بهتر برای همه) و همانطور که در خبرهای رسانه‌های ایران نیز بیان شده است، ایران در شاخص توسعه انسانی، نسبت به سال ۲۰۱۰، یک پله نزول داشته است. البته عدد شاخص توسعه انسانی ایران در سال ۲۰۱۱، نسبت به سال قبل از آن، تفاوتی نکرده و همان ۰,۷۰۷ باقی مانده است. این به معنای آن است که وضعیت کشورهای با توسعه انسانی پایین‌تر، بهتر شده و چون ارزش شاخص توسعه انسانی ایران ثابت مانده، رتبه‌اش در گزارش پایین

آمده است. این نکته‌ای بود که بیشتر رسانه‌های داخلی نیز بر آن تأکید داشته‌اند که به رغم کاهش یک پله‌ای رتبه ایران از نظر شاخص توسعه انسانی، ارزش این شاخص نسبت به سال گذشته ثابت مانده است و این امر نشان دهنده عدم تغییر توسعه انسانی در ایران طی سال ۲۰۱۰ (بر مبنای گزارش سال جاری) است.

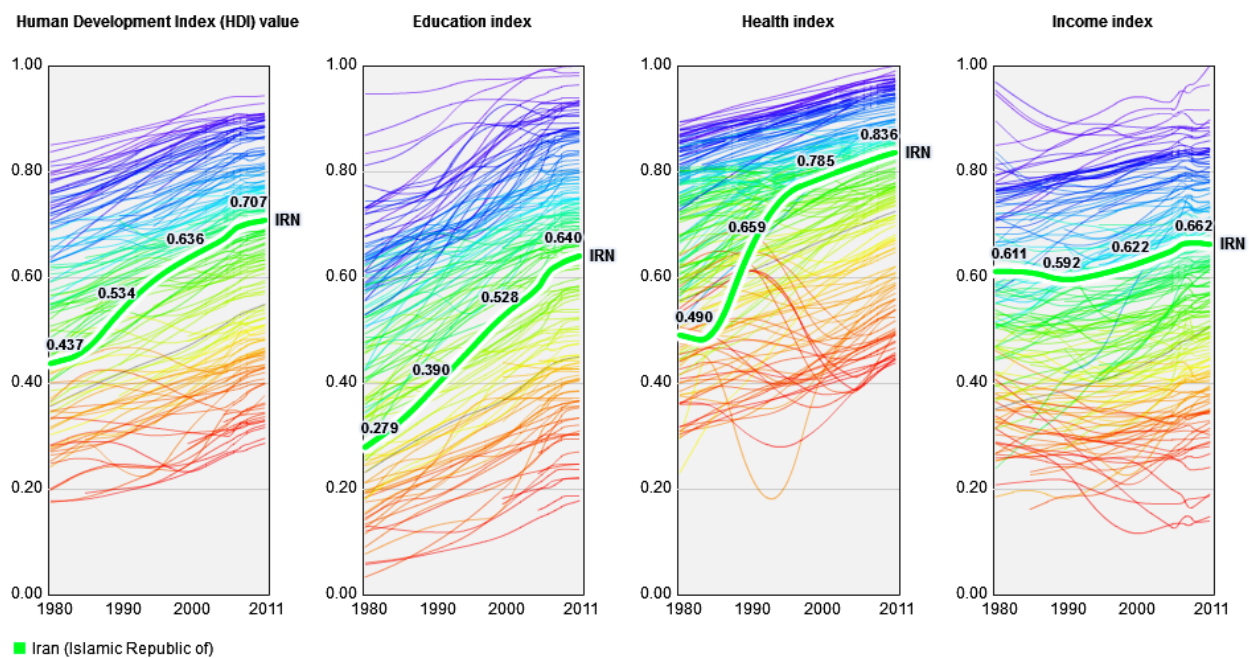
جدول ۱: روند توسعه انسانی ایران طی سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۱

البته سازمان ملل در گزارش سال گذشته خود، رتبه ایران در میان ۱۶۹ کشور ۷۰ و نمره ایران در این زمینه را ۰٫۷۰۲ اعلام کرده بود که بدین ترتیب در گزارش جدید، آمار مربوط به گزارش سال قبل را بازنگری و اصلاح کرده است. یعنی نمره شاخص توسعه انسانی سال ۲۰۱۰ را ۰٫۷۰۷ اعلام کرده و چون رتبه بندی را در بین ۱۸۷ کشور انجام داده، طبقاً رتبه ایران نیز نزول کرده است، بر اساس این اصلاح و با محاسبات انجام شده، امسال ایران یک پله نزول داشته است.

در گزارش سازمان ملل، کشورهای جهان از نظر میزان توسعه انسانی در چهار گروه قرار گرفته‌اند که عبارتند از: کشورهای دارای توسعه انسانی بسیار بالا، کشورهای دارای توسعه انسانی بالا، کشورهای دارای توسعه انسانی متوسط، و کشورهای دارای توسعه انسانی پایین. در هر یک از سه گروه نخست ۴۷ کشور و در گروه چهارم ۴۶

کشور جای گرفته‌اند که ایران در رتبه ۴۱ گروه دوم قرار دارد. همچنین ایران ایران از نظر توسعه انسانی در رتبه هشتم خاورمیانه و شمال آفریقا قرار دارد.

برای درک جایگاه ایران به صورت ملموس می‌توان به رتبه برخی از کشورها نگاه کرد. بر اساس این گزارش، نروژ با کسب نمره ۰,۹۴۳ در صدر کشورهای جهان از نظر توسعه انسانی قرار گرفته است. سرانه درآمد ناخالص ملی نروژ ۴۷,۵۵۷ دلار در سال است. بعد از نروژ، استرالیا با کسب نمره ۰,۹۲۹ در جایگاه دوم قرار گرفته است و پس از آن نیز هلند با کسب نمره ۰,۹۱ در جایگاه سوم قرار دارد. ایالات متحده آمریکا و نیوزلند نیز به ترتیب در رتبه چهارم و پنجم جدول قرار دارند.

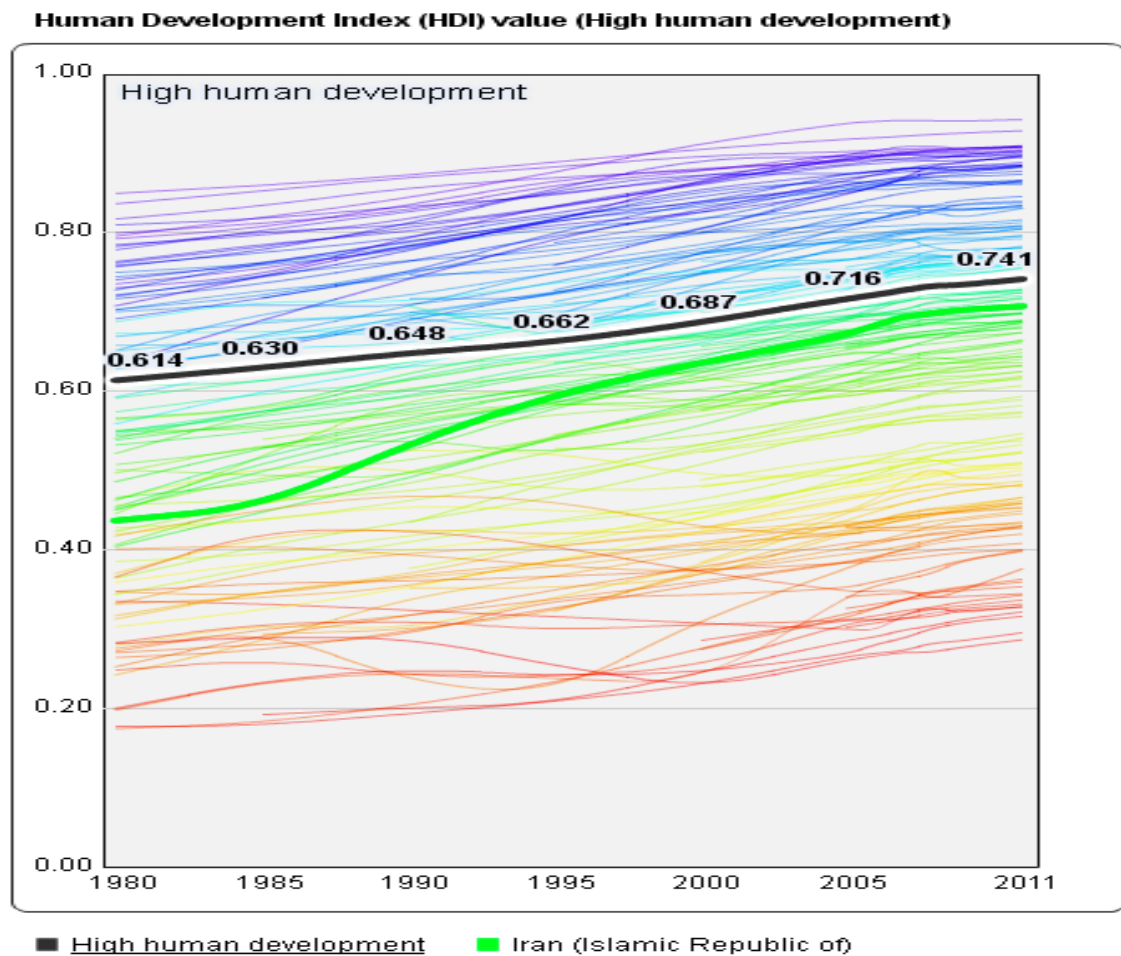
جدول ۲: روند شاخص‌های توسعه ایران طی سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۱

(از چپ به راست: شاخص توسعه انسانی، شاخص آموزش، شاخص سلامت و شاخص درآمد)

جمهوری دموکراتیک کنگو نیز با کسب نمره ۰,۲۸۶ در قعر رده‌بندی کشورهای جهان قرار گرفته است. این کشور به همراه کشورهای نیجر، بوروندی، موزامبیک، چاد، لیبریا، بورکینافاسو، سیرالئون، آفریقای مرکزی و گینه ۱۰ کشور واقع در انتهای این فهرست معرفی شده‌اند. البته هفت کشور دیگر هم در وضعیت بحرانی به سر می‌برند که در رده بندی محاسبه نشده‌اند، مانند سومالی و کره شمالی.

وضعیت برخی از کشورهای دیگر در این گزارش بدین شرح است: سنگاپور رتبه ۲۶، یونان رتبه ۲۹ و امارات متحده عربی رتبه ۳۰، مونتنگرو رتبه ۵۴، عربستان سعودی رتبه ۵۶، لیبی رتبه ۶۴، قزاقستان رتبه ۶۸، لبنان

رتبه ۷۱، گرجستان رتبه ۷۵، ارمنستان رتبه ۸۶، کلمبیا رتبه ۸۷، عمان رتبه ۸۹، تونگو رتبه ۹۰، آذربایجان رتبه ۹۱، ترکیه رتبه ۹۲، چین رتبه ۱۰۱، مصر رتبه ۱۱۳، عراق رتبه ۱۳۲، هند رتبه ۱۳۴، پاکستان رتبه ۱۴۵، افغانستان رتبه ۱۷۲.

جدول ۳: مقایسه روند توسعه ایران با میانگین کشورهای هم گروه طی سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۱

(خط سیاه میانگین کشورهای هم گروه و خط سبز مربوط به ایران است)

از آنجا که ممکن است این اعداد و ارقام برای افرادی که با آمارهای سازمان ملل آشنایی ندارند، مبهم و گنگ باشد، بد نیست که جایگاه ایران را در بین کشورهای هم گروه خود نیز بسنجیم. همانطور که بیان شد، در تقسیم بندی این گزارش، ایران در بین کشورهای با توسعه انسانی بالا قرار دارد. بین ۴۷ کشور این گروه، رتبه ایران ۴۱ است و در واقع با کشور آخر این گروه، تنها ۶ رتبه فاصله دارد. ضمن اینکه وقتی به ارزش و اعداد مربوط به شاخص‌ها نیز نگاه می‌کنیم، میانگین شاخص توسعه انسانی مجموعه کشورهای با توسعه انسانی بالا ۰,۷۴۱ و ارزش این شاخص برای ایران ۰,۷۰۷ است.